

בלבבי ארבע יסודות

גיליון 55 ♦ תשפ"ו

תוכן הגיליון

שואל לעניין מבט מבחוץ על עולם ארבע היסודות... א'
מבחן להערכה עצמית... ב'
מהות המידות תיקון המדמה שבחם החולדות... ד'
מדור ארבעת היסודות - הלכה... ה'

שואל לעניין הדרכים השונות של עבודת השם ע"פ ארבעת היסודות [דרך הרמח"ל ח"ב]

האם החסיד חולק על היסוד של הגר"א שאפשר להשיג את כל השלימות ישר מהתורה? אולם, לפי מה שאמרנו שהחסיד רואה את העיון המוסרי כחלק מהותי ממצות תלמוד תורה, קושיא מעיקרא ליתא! יכול להיות שמי ששלם במצות תלמוד תורה אינו צריך להתעסק ב"עבודת המידות" בפועל, אבל עצם הלימוד והעיון המוסרי הוא חלק מהותי מעצם מצות תלמוד תורה!

יעקב: אבל עדיין לא הבנתי - אדם יושב בינו לבין עצמו ומעיין "עיון המוסרי" וזה נחשב לתלמוד תורה? **צבי:** בעזרת השם עוד נראה שיש "עיון המוסרי" שהאדם מגלה רק מתוך התבוננות בעצמו, ויש "עיון המוסרי" שהאדם מגלה מהצירוף של התבוננות בתוך עצמו והתבוננות בתוך התורה. ועיקר כוונתי עכשיו לסוג השני של העיון המוסרי, שלדעת הרמח"ל גם העיון הזה נחשב לתלמוד תורה.

יעקב: בסדר... אז זוהי ה"שיטה השנייה" שהזכרת מקודם למה גם בעלי תורה צריכים לעסוק במוסר. זה לא עניין של "בדיעבד", בגלל שאין תורתם מושלמת, שהם מוכרחים לעסוק במוסר כדי שלא יתגברו מידותיהם הרעות, אלא שזוהי הצורה השלימה של עסק התורה מעיקרא, לעסוק גם ב"סוגיות המוסר"!

צבי: נכון!

אבל עכשיו צריכים להגיע לנקודה השלישית שבין החכם לחסיד, שעליו העמיד הרמח"ל את כל שורש הויכוח ביניהם: החכם נוקט שענייני המוסר הם פשוטים, משא"כ החסיד, שנוקט שיש בהם הרבה מקום לעיון והעמקה. ולכאורה צ"ע מה המחלוקת - אם באמת יש כ"כ הרבה מקום להעמקה, למה זה נראה לחכם כדברים פשוטים? הרי אנחנו מדברים על תלמיד חכם שרגיל בעיון ופלפול, ולמה פתאום נראה לו שבעניינים האלו הכל פשוט?

יעקב: זה באמת צריך ביאור קצת...

צבי: זה באמת עניין יסודי מאוד, שצריך ביאור רחב מאוד מאוד! אבל ננסה להעמיד את הדברים שלב שלב.

אם נתבונן, נראה שהתשובה ברורה: סוג העיון שהחסיד מדבר עליו הוא סוג אחר לגמרי מהעיון שהחכם רגיל אליו! כשהחכם רגיל לעיין בלימוד התורה, הוא רגיל ללימוד העיון שאנחנו רגילים בו - עיון מכוח הניתוח והפלפול. זהו הלימוד שהארכנו לבאר כבר בדרך הליטאית, שמגיע מכח יסוד האש. אולם, העיון שהחסיד מדבר עליו הוא עיון מסוג אחר לגמרי, וזה סוג של עיון שהחכם לא כ"כ מנוסה בו...

[המשך בס"ד בגיליון הבא...]

היא מאוד נצרכת. אבל עכ"פ ודאי שלימוד התורה חשובה יותר מהעסק ביראת שמים...

צבי: יפה...

עכ"פ, גם לפי הנפש החיים, עדיין צריך החכם לעסוק בהתבוננות ביראת שמים לכל הפחות בשיעור מסוים כדי שחכמתו תשתמר, ואם הוא לא עושה כן, לפחות כלפי זה חל עליו תביעת החסיד במלוא תוקפו...

יעקב: אה"נ, לכאורה בזה החסיד צודק...

צבי: אז בוא נסכם בינתיים: למדנו שהיו שתי נקודות הבדל בין החכם לחסיד. החכם נקט שנושאי המוסר הם פשוטים ואילו החסיד נקט שיש בהם הרבה מקום לעיון. והחכם נקט שקונים את המעלות של המוסר "ממילא" דרך עסק התורה והמצוות המעשיות, לעומת החסיד שנקט שצריכים להשקיע ישר בזה.

עכשיו אנחנו עומדים על עוד נקודה יסודית מאוד מאוד: החסיד נוקט, כנראה, שגם העיון בענייני המוסר הוא עצמו חלק מהותי ממצות תלמוד תורה! זו נקודה יסודית מאוד כדי להבין את כל טענות החסיד, וזו התשובה לכל השאלות ששאלנו עליו עד עכשיו. ונראה שזהו בעצם היסוד שעומד מאחורי כל הויכוח בין החסיד להחכם.

יעקב: איך זה מסביר את כל המחלוקת שביניהם? **צבי:** כבר הראנו שכל טענת החסיד על החכם למה איננו עוסק בעיון המוסרי אינה מובנת כלל אם אין זה חלק ממצות תלמוד תורה, כי איך אפשר לשאול למה הוא מעדיף ללימוד תורה מלהתעסק בעניינים אחרים? אולי הוא יכול לטעון שצריכים גם לצרף את המוסר מדין "מצוה שא"א לעשות ע"י אחרים" שדוחה תלמוד תורה, אבל ממה שהוא מושה בין עיון המוסרי לעיון התורה, משמע שנוקט החסיד שגם העיון הזה כלול במצות תלמוד תורה.

יעקב: ולדברך החכם חולק על זה?

צבי: נגיע לשיטת החכם עוד מעט...^{*} בינתיים בוא נשלים את שיטת החסיד: אמרנו שדעת החכם שמשגיגים את המעלות הפנימיות "ממילא" דרך עסק התורה והמצוות, לעומת דעת החסיד שצריכים לעמול במיוחד ע"ז. ושאלנו:

^{*} הערת מו"ר שליט"א - כבר נחלקו הפוסקים אם לומד מוסר צריך לברך על כך ברכת התורה, וכן נחלקו אם מותר לעסוק בתשעה באב במוסר. שורש שיטת הרמח"ל, שהעיקר הכרת ה', ולכן הצורך הגדול במוסר לטהר ליבו, כי אם לא טיהר ליבו אינו יכול להכיר הכרה אמיתית בה'. אולם החולקים ס"ל שהעיקר הוי ת"ת שעל ידו דבקים בה'.

רקע: במסגרת הלימוד שלהם על היחס שבין ארבעת היסודות לדרכים השונות של עבודת השם, התחילו יעקב וצבי ללמוד על דרך בעלי המוסר. הם פתחו עם הויכוח בין החסיד לחכם בהקדמה למסילת ישרים סדר ויכוח, שם מייסד החסיד שענייני החסידות צריכים עיון רב למצוא את הדרך להשיג אותם.

צבי: בכדי להבין יותר את שיטת הרמח"ל, כדאי להתבונן קצת יותר בטענת החסיד. הרי מהי בעצם טענת החסיד? החסיד טוען: מה ההבדל בין העיון בפרטי המצוות המעשיות לבין העיון במחשבה של "מהי הדרך לקנות אהבת השם", או "מה חובתו בעולמו"? למה בזה אתה מתעסק ובוזה אתה לא?

אם הייתי שואל אותך השאלה הזו, למה אתה לומד כל היום גמרא רש"י תוספות, ולא מתעסק לברר את הנידון של איך לקנות אהבת השם או מה חובתו בעולמו - מה היית עונה?

יעקב: לכאורה הייתי אומר שכשאני לומד גמרא רש"י תוספות אני מקיים מצות תלמוד תורה, שזה לכאורה עיקר עבודתי בחיים. משא"כ אם הייתי יושב ומעיין ב"מה חובתו בעולמו", לכאורה אין אלו אלא מחשבות טובות בעלמא שאולי יביאו אותי בסוף לקיום מצות אהבת השם או תשובה, אבל לכאורה לא מקיימים בזה מצות תלמוד תורה!

הרי מה ההבדל בין מחשבות כאלו של מוסר וחשבון הנפש, למחשבות של מי שמתכנן איך לבנות סוכה... יכול להיות שהם הכשר מצוה לקיום חובות הלבבות, אבל היש בזה קיום מצות תלמוד תורה?!

צבי: כן, יפה... אז לכאורה צ"ע טובא, מהי כל תמיהת החסיד על החכם - הרי מובן מאוד שהחכם מעדיף לעסוק ב"תלמוד תורה כנגד כולם" יותר מהתבוננות בקיום מצוות אחרות?

יעקב: כן... לכאורה זה באמת פלא...

נראה לי שהנפש החיים כבר אומר קצת זה. בתחילת נפש החיים שער ד', הוא מתריע על מקומות שעזבו את לימוד התורה ולא למדו אלא ספרי מוסר. והוא מדגיש שם (שער ד' פרק ח') שא"כ "לא עלתה בידו מכל עמלו רק מצוה אחת של ה' אלוךך תירא"... כלומר שגם יראת שמים אינה אלא אחד מהתרי"ג מצוות, משא"כ מצות תלמוד תורה ששקול כנגד כל המצוות, כולל יראת שמים. אלא שמאידך, הוא מביא שתורה בלי יראת שמים יכולה להיות נמאסת ח"ו, ולכן יראת שמים

מבחן להערכה עצמית

מבחן להערכה עצמית חלק א' - יסוד המים מול יסוד האש [3]

מרוצה מ"הכי טוב שיש" - שואף לשלימות

לפניך שתי סיטואציות, כל אחת עם שתי תגובות אפשריות. תנסה לדמיין איך אתה היית מגיב!

- סיטואציה א' -

יש לך ציור בראש איך אתה רוצה שהסעודות שבת שלך ייראו... אחד מהדברים שחשובים לך הוא שכל הילדים יהיו ליד השלחן כשאתה אומר את הדבר תורה על פרשת השבוע, ואתה באמת משקיע להכין משהו מעניין בשבילם. אך, לפעמים קורה שלמרות המאמצים הילדים לא כ"כ משתפים פעולה, ומיד כשאתה מנסה להתחיל לדבר הם מתחילים לשוחח ביניהם או לקום ממקומותיהם... איך אתה מגיב למצב הזה?

האם אתה...

(א) רואה את מה שקורה ומבין שכרגע אין לילדים סבלנות והם לא מעוניינים להקשיב... ואתה מיד מחליט שמה שיותר חשוב לך כרגע הוא לשמור על אווירה טובה ונעימה ליד השלחן, ולא להכריח אותם להקשיב בעל כרחם. ולכן אתה מיד משנה כיוון ומוותר על מה שהתכוונת להגיד, ובמקומו

אתה מנסה למצוא משהו אחר שאולי יעניין אותם יותר, כגון להכריז יש לי סיפור מעניין ולספר סיפור מרתק, או לבקש מאחד מהילדים לשתף משהו שהוא למד בחידר. ואם גם זה לא עובד, אתה פשוט מנסה לזרז יותר את הסעודה - העיקר שתישאר אווירה טובה...

או אולי...

(ב) מיד כשאתה רואה שהילדים לא משתפים פעולה, אתה מתחיל להילחץ... אצלך "סעודת שבת" זה אומר שהאבא אומר דבר תורה על הפרשה וכולם מקשיבים - או לפחות יושבים ליד השלחן - בשקט, וזה לא בא בחשבון לוותר ע"ז... אז בהתחלה אתה מנסה להעיר לילדים בשקט לשבת ליד השלחן בשקט, אבל אם זה לא עובד, אתה מתחיל לגעור בהם בקול, ואתה מכריז שאם לא יהיה שקט בזמן של הדבר תורה, גם לא תהיה מנה אחרונה...

- סיטואציה ב' -

כשהיית צעיר, תמיד חלמת לסיים את הש"ס ולדעת אותה. אתה בעל כשרון, ואין באמת סיבה למה לא תוכל לעמוד בזה, אלא שא"ל לסיים את הש"ס בלילה אחד... משך השנים ניסית לתכנן הרבה פעמים כל מיני תוכניות איך תסיים את הש"ס, אלא שכל פעם איכשהו נתקעת באמצע והפסקת. היום כבר עברו מאז כמה שנים טובות, ואתה עסוק בעיקר בלימודים שונים בעיון, שמעסיקים אותך ברוב ככל סדריך. למעשה כבר למדת כחצי מהש"ס או יותר, אבל עדיין נשאר הרבה לפניך... איך אתה מסתכל היום על השאיפה לסיים את הש"ס?

אולי...

(א) כבר שכחת מזה מזמן... היום אתה מתמקד כל זמן על המסכתא שלומדים בכולל באותו זמן, ואתה מנסה ללמוד אותו טוב. בסדר א' לומדים יותר בעיון ובסדר ב' יותר בקיאות, אז כשלומדים בקיאות אתה באמת מנסה להספיק כמה שיותר שניתן להספיק, אבל כבר קרה הרבה פעמים שלא הספקת לסיים את כל המסכתא... גם קרה כמה פעמים שלמדו בכולל מסכתות שכבר למדת בעבר, וראית שגם מסכתות שכבר למדת אפשר ללמוד אותם יותר ויותר טוב... אז בכללות אתה

כבר לא מרגיש שום דחף "לסיים" את הש"ס, אלא רק לנסות לנצל את הזמן של כל זמן למיטבו. בד בבד אתה גם חושב לעצמך שאם תמשיך ככה, אולי יום אחד יצא לך "במקרה" שתהיה כבר קרוב מאוד לסיים, ואז כבר תדחוף את עצמך להספיק את הדפים האחרונים...

או אולי...

(ב) זה ברור לך שאתה הולך לסיים את הש"ס. כשהיית צעיר ניסית את זה יותר "בכח", ובמשך השנים הגעת להבנה שזה לא עובד, ולכן היום אתה מסתכל אחורה ומנסה ללמוד מנסיון החיים שלך איך לאזן בין השאיפה שלך לסיים את הש"ס לבין בניית סדר לימוד יסודי ורגוע, שגם יתן לך סיפוק מהלימוד ויוכל לעמוד לאורך ימים. אבל אף פעם לא התייאשת מהשאיפה הגדולה שלך ללמוד את כל הש"ס, וזה ברור לך שעד שיש לך לכל הפחות היכרות בסיסית בכל הש"ס א"א להיות תלמיד חכם אמיתי...

מבחן להערכה עצמית

מבחן להערכה עצמית חלק ב' - יסוד המים מול יסוד האש מרוצה מ"הכי טוב שיש" - שואף לשלימות

מהצדדים הוא חזק מאוד או חלש. את התשובה ניתן לרשום ע"י הקפת אחד מהמספרים מ1 עד 10, כאשר 1 מירושו נטייה חזקה מאוד למידה הראשונה שבזוג, ו10 מירושו נטייה חזקה מאוד למידה השנייה שבזוג.

הקדמה: במדור זה, אנחנו מנסים לתת כל פעם זוג של מידות הפכיות, המשתייכות לשני יסודות הפכיים. יש להתבונן בשני הצדדים, ולנסות להעריך באופן כללי לאיזה צד האופי שלך נוטה יותר, והאם הנטייה לאחד

יסוד האש

יסוד המים

שואף לשלימות

מרוצה מ"הכי טוב שיש"

10

9

8

7

6

5

4

3

2

1

אלא נצרך מהם לערוך שינויים גדולים בחיים או לגלות בעצמו כוחות חדשים, ולזה נצרך שאיפה לשלימות בעצם, שתוכל לתת לאדם את הכח לשנות במידה מרובה את כל המסגרת הנוכחית של סדרי חייו.

אולם מצד שני, אם משתמשים רק במידה של השאיפה לשלימות של יסוד האש, בלי לאזן אותה עם המידה להיות מרוצה עם "הכי טוב שיש", האדם עלול בקלות להעמיד שאיפות מוגזמות המנותקות מגבולות המציאות, ולהביא את עצמו בסוף רק לידי עצבות וייאוש. ואפילו אם שאיפותיו כן יהיו תואמות למציאות האמיתית של כוחותיו "בעצם", אבל סוף סוף האדם לא יכול לנהל את חייו לאורך זמן רק מכח שאיפות עתידיות של יסוד האש, אלא הוא זקוק גם למצוא חיבור ולקבל חיות מהטוב שיש לו במצבו הנוכחי, מכח יסוד המים. וכיון שהמציאות הנוכחית אף פעם איננה מושלמת, כל אדם זקוק מצד זה לפתח את היכולת להתחבר - במידה מסוימת - עם "הכי טוב שיש".

ולכן, הצורה המאוזנת היא שהאדם מצד אחד יקבע זמנים להעמיד לעצמו ולחזק בקרבו שאיפה חזקה לשלימות, ובזמן הזה הוא ינסה לא להגביל את עצמו למגבלותיו הנוכחיות, אלא לעשות חשבון הנפש מה ה' אלוהיו רוצה מעמו "בעצם". אבל מאידך, בחייו היום-יומיים, האדם ישתמש ע"פ רוב בכח של יסוד המים, ויחפש תמיד את החלקים הטובים שבמסגרת חייו וינסה לפתח אותם עוד ועוד.

וניתן להיעזר כאן בסיפורים שבחלק א'. בסיפור הראשון של ההתנהגות באמצע סעודת השבת, כאן אין זה המקום להיתפס לשאיפה דמיונית של "מושלמות", אלא צריכים באופן כללי לנסות לנתב את המצב להיות "הכי טוב שאפשר". משא"כ בסיפור השני של השאיפה לסיים את הש"ס, ודאי שחלק יסודי מעבודת האדם ביחס ללימוד התורה הוא לחיות עם שאיפה ללמוד את "כל התורה כולה", כל אחד לפי יכולתו וחלקו בתורה. ואף אם במשך רוב היום אין זה עיקר ההתמקדות שלו בלימוד, בכל זאת אינו ראוי כלל שהאדם יתייחס מהשאיפה הזו לגמרי ויספק את עצמו רק בלימודים של מה שמזדמן לפניו בצורה של "הכי טוב שיש", אלא צריכים להשאיר גם מקום מסוים לשאיפה הכללית של "לימוד כל התורה כולה".

הסבר: מעיקרי פעולות יסוד המים בבריאה הוא לגדל ולהצמיח את הצמחים, ולהרוות צמאונם וע"י כן לתת חיים לבעלי החיים. באופן הזה, פעולת המים היא לא לקבוע מה המציאות וליצור דברים חדשים, אלא לפעול בתוך המסגרת של הכוחות שכבר קיימים, ובתוך המסגרת הזאת להתחבר לכוחות שכבר קיימים ולהעניק להם חיים ולגדל אותם. ועל דרך זו בנפש האדם, טבע יסוד המים שבנפש אינו מייצר באדם שאיפות חדשות, אלא הוא מוביל את האדם לחפש את הטוב שכבר קיים בתוך מסגרת החיים שלו, והוא מביא את האדם להתחבר לטוב הזה ולגדל ולטפח אותו.

לעומת כן, טבע יסוד האש הוא לפעול בצורה ההפוכה. האש הטבעית מכלה את המציאות החומרית ומחדשת מציאות של אנרגיה "טהורה", שאיננה מוגבלת כלל בגבולות החומר שקדמו לה. וגם כשהאש פועלת בצורה מבוקרת וחיונית, כגון לבשל מאכלים וכדו', עיקר פעולת האש היא לגרום שינויים מהותיים בחומרים עד כדי "פנים חדשות באו לכאן". ומצד תפיסת האש שבנפש, שאיפת האדם היא לשלימות - לא להיות מוגבל למה שכבר קיים בתוך המסגרת הקיימת שלו, אלא לשנות לגמרי את המציאות הקיימת וליצור מציאות מושלמת לגמרי, או לפחות במדרגה לגמרי נעלה יותר ממה שהיא עכשיו.

והנה, כשמשתמשים בכל אחת מהמידות האלו בנפרד, היא מביאה לידי קלקולים. שהרי אם משתמשים רק בכח של יסוד המים, לחפש רק את הטוב שכבר יש ולגדל אותו, אבל לא שואפים לשלימות בעצם, האדם עלול להישאר עם השגות מצומצמות מאוד ביחס ליכולותיו האמיתיות, וזאת מכמה סיבות. לדוגמא, האדם נולד בדרך כלל עם הרבה כוחות נעלמים, ומי שרק מחפש לגדל את הכוחות הטובים שהוא כבר מכיר בעצמו עלול לא לגלות את כוחותיו האמיתיים כל ימיו.

כמו כן, הרבה פעמים אנשים מוצאים את עצמם בפרקים שונים בחיים לפני עיכובים גדולים שמעכבים מהם להוציא את כוחותיהם אל הפועל, או מצד טעויות שעשו במשך החיים, או מצד סביבה מאתגרת שהקב"ה הזמין להם כנסיון בדרך החיים. ובכדי להתגבר על המצבים האלו, בדרך כלל לא די רק לטפח את הכוחות הטובים שהם כבר רואים בתוך מסגרת החיים שלהם,

מי הפה

שורש סוגי המתיקות והמרירות שבעולם

ונעשה שיעור מסוים עד שהוא מגיע אל מקום היציאה וניכר על השפתיים, ואז אם הגיע לכמות שאין האדם יכול לסובלה הוא מוכרח להוציאו בריקה, ואם עדיין אינו מוכרח לכך הרי דרכו של אדם שרוב הרוק חוזר ונבלע. ומעתה הרוק שנבלע חוזר ונעשה חלק ממערך הנוזלים שבאדם וחוזר להיכלל במערכת הדם לפי טבע הגוף.

ומכאן אנו חוזרים ליסוד שכבר העמדנו, שיש מציאות של רוק מתוק ומציאות של רוק מר, ומתוך כך מתברר שיש גם שתי תפיסות בתוך המתיקות עצמה יש מתיקות שבאה בדרך של התהפכות מר למתוק, או מתוק למר כפי סדר הקדושה או הקלקול, ויש מתיקות שהיא מתיקות מעיקרא שאינה באה מתוך מהלך של התהפכות ולכן גם אינה מתנהגת כהתהפכות ממין זה. ובעומק יותר מתיקות התלויה בהתהפכות קשורה למהלך של 'דעת' שהיא מכרעת ומהפכת לפי מהלך הטוב או לפי מהלך הרע, אבל מתיקות מעיקרא עומדת במתיקותה. אם וכאשר לוקחים את המילה 'דבש' ומצרפים לה את המילה 'מר' עולה לגימטריה 'מתוק'. הדבש מסלק את המרירות מעיקרא, הוא לא הופך מר למתוק.

(המשך השיעור בגיליון הבא)

שיש כאן שני מיני מתיקות, יש מתיקות שהיא מתיקות מעיקרא ויש מתיקות שהיא באה לאחר מהלך של היפוך המר למציאות של מתוק, ומתיקות מעיקרא הדוגמה הברורה לה היא הדבש שהוא כולו מתוק, ובכל זאת כיון שכל דבר בעולם מעורב בו טוב ורע וצריך שכנגדו להיות גם צד של מרירות, וזהו העוקץ שבדבורה, אלא שאין המרירות מתגלה בדבש עצמו אלא בעוקץ הדבורה שהוא חיצוני לדבש, ואילו הדבש עצמו עומד במתיקותו כמציאות שלימה של מתיקות ללא ערבוב של מרירות.

ולעומת זאת יש מתיקות שנולדת מתוך מרירות, דבר מר שנהיה מתוק, וכדוגמת הזית שתחילתו מר וסופו מתוק, וכמו שאמרו מזונותי מרורים כזית, ומכל מקום ממנו יוצא שמן שהוא מתוק. וכן הוא גם לענין חלב שאף שנאמר עליו לשון מתיקות, מכל מקום יש מ'ד בגמ' בכורות (דף י ב) שסובר דם נעכר ונעשה חלב, ונמצא שיש מתיקות שבאה מתוך מהלך של שינוי והתהפכות, ויש מתיקות שהיא מתיקות מעיקרא. ומתוך שתי מערכות אלו של מתיקות יתבאר בהמשך גם סדרי המרירות כיצד הם נמשכים וכיצד הם מתמתקים בדרך הקדושה וכיצד הם מתקלקלים בדרך הטומאה.

דוגמה לדבר הוא 'רוק', הגמ' בנדה (דף יט ב) מגדירה שדרכו של הרוק להיות 'מתעגל ויוצא', כלומר שאין דרכו לצאת טיפה אחת בלבד אלא הוא מתקבץ

ומעתה נעסוק בשורשי המרירות הנמצאת בעולם, וראשית כל צריך להבחין שיש כמה בחינות של מרירות שנאמרו בלשון חז"ל, מצינו מה שאמרו בעירובין (דף יח ב) 'יהיו מזונותי מרורים כזית ואין לך מר יותר מזית', וכן מצינו בגמ' בשבת (דף יח ב) "'לא תמלא אשה קדרה עססיות ותורמסין ותניח לתוך התנור ערב שבת עם חשכה", והטעם הוא שמא יחתה בהם, משום שהתורמסין צריכים בישול רב, ואין מספיק להם כל הלילה והיום ולכך חיישין דלמא אתי לחיתויי כדי שיגמר בישולן למוצאי שבת. נמצא שאין לך מאכל מר כתורמסין שצריכים בישול פעמים הרבה כדי להמתיקם. ועוד מצינו לשון הפסוק (איכה ג טו) "השביעני במרורים הרוני לענה", וכן מצינו בשו"ע (או"ח סימן תעג ס"ל) "שיש לאכול החזרת שתחילתה מתוקה ורכה וסופה קשה ומר, דהיינו כשהקלח שלה מתקשה כעץ ונעשה מר כלענה".

נמצא שלפנינו כמה ציורים של מרירות: 'זית', 'תורמוס', 'לענה', ו'מרור', אך תחילה נעמוד על יסוד המתיקות כי כדי לברר מהו מר צריך לברר מהו מתוק. הדבר המתוק ביותר במאכלים העיד הכתוב שהוא הדבש וכמו שכתוב (תהילים יט יא) "ומתוקים מדבש ונפת צופים", וחז"ל הרבו לדמות כל מתיקות לדבש, וכן אמרו (שיר השירים ד יא) "דבש וחלב תחת לשונך" ושניהם נקראים מתוקים, אלא שמתבאר בדברי רבותינו

דע את מידותיך 040 מים מים מתוקים מי הפה
מספר שיעור בקול הלשון 1130905

קונטרס יסודות בהלכות תערובת [פרק ט']

יישוב דעת התוספות

אין בכח הידיעה המופשטת לחדש שם "תערובת" על דברים מפוזרים.

אולם, נראה שגם בדעת התוספות אפשר לומר על דרך מה שנתבאר בפרק הקודם לדעת הרשב"א, רק בשינוי יסודי. שהרי בציור שעסקנו בו בפרק הקודם, שהיה הרבה "בשר הנמצא" מפוזר ברחובות העיר עד שבסל הכללי יצא שהיה שחלק ממנו היה ודאי איסור, נראה שאה"נ, לדעת התוספות אפשר להתיר את הכל, ולא נחדש שם "תערובת" על כל הבשר המפוזר מכח ידיעה בעלמא שחלק מנו אסור.

ציור חדש

הנמצא המפוזר ברחובות העיר, יש על כל חתיכה בפני עצמה "כל דפריש". אלא מאי, שבאנו לאסור אותה מכח הידיעה שיש בין כלל החתיכות האלוגם חתיכות מסוימות של איסור ידוע? התשובה היא שכיון שאין מקום מסויים שנודע שנאבד בו האיסור, פשוט אין בכח הידיעה הזו לחדש חשש איסור של "תערובת" על כל הבשר הנמצא.

משא"כ בתערובת רגילה, הרי כל תערובת קורה ב"מקום אחד", שנפל איסור בין ההיתר ונאבד ביניהם, וכי האי גוונא ודאי שבכח האיסור לאסור את תערובתו אפילו אחד בריבוא. והוא הדין בציור שהבאנו שרוקנו את כל החנויות לתוך רחובה של עיר, אם הכל נמצא עכשיו בתוך "מקום מסויים", אז לבד החשש על כל חתיכה וחתיכה בפני עצמה שמא היא הגיעה מהחנויות של בשר הנבילה, יש גם חשש מצד מה שנודע שיש ברחובה של עיר חתיכות נבילה ולא ידוע איפה. וכיון שרחובה של עיר היא מקום מסויים, הרי חשש זו מספיקה לעצמה לחדש ספק איסור על כל החתיכות, וזה נותן לכולם שם של "תערובת" שא"א להתיר אלא ע"י ביטול ברוב.

דעת הרשב"א על כל זה

נבילה באיזה מקום בעיר, הרבה פעמים חשש האיסור הוא יותר מא' בריבוא, כי אין עשרת אלפי חתיכות בשר מפוזרות ברחובות העיר... וא"כ, לכאורה לדעת הרשב"א גם ידיעה על בשר נבילה שנאבד באיזה מקום ברחובות העיר לכאורה אמורה לייצר "תערובת" בין כל החתיכות המונחות בכל רחבי העיר.

אולם, בעז"ה בפרק הבא נלמד שאעפ"כ, יש סיבה אחרת למה לדעת הרשב"א לא נאסור למעשה את כל הבשר שברחובות כל העיר, אפילו שאכן הם נעשים לתערובת של חתיכה הראויה להתכבד ואין ביטול ברוב.

בפרק הקודם עסקנו בקושית האחרונים למה א"א להתיר כל תערובת של יבש ביבש ע"י כל דפריש. וביארנו, שלדעת הרשב"א לכאורה ניחא, כי יש תוספת חומר בתערובת שאין בכל דפריש רגיל, מכח הידיעה שחלק מהתערובת אסורה בפועל, והידיעה הזאת מחייבת אותנו לדון על כל התערובת ביחד, ורק להתיר עם נוכל לבטל את האיסור ברוב. אולם לדעת התוספות נשארו בקושיה, שהרי ראינו שדעת התוספות שאין בכח ידיעה מופשטת לשייך חתיכה אחת לחבירו לעניין הליכה אחר הרוב, ונראה שהוא הדין

אולם, ניתן כאן ציור אחר: עשר חנויות בעיר, תשע מוכרות בשר שחוטה ואחת מוכרת בשר נבילה, ובאו שוודים לבילה ורוקנו את כל הבשר של כל החנויות יחד לתוך רחובה של עיר. הרי גם כאן לכאורה אפשר לדון על כל חתיכה וחתיכה בפני עצמה שאינה אלא "בשר הנמצא", אבל לכאורה מה בין זה לתערובת רגילה?

ונראה שגדר הדבר ברור: אם היו כל החנויות בעיר כשרות, ובשר הנמצא ברחוב היה מותר בלי פקפוק, ופתאום היה נודע שאחד הביא בשר נבילה, חתיכה הראויה להתכבד בה, מחוץ לעיר והוא נאבד באחד הרחובות שבעיר - האם זה היה אוסר את כל הבשר שבכל רחובות העיר? ומה אם מדובר על כל הבשר שבמדינה, שכולה היתר, ובא מישהו ואיבד חתיכה אחת באיזה מקום בתוך כל המדינה - האם זה היה אוסר את כל המדינה? ודאי שיש גבול לדבר, שגם איסור ידוע שנאבד רק אוסרת מספק ב"מקום מסויים", אבל אין בכח חתיכה אחת להטיל ספק על כל העולם, ונראה גם לא על עיר שלם.

וא"כ, זה בדיוק ההבדל בין ב' הציורים שהבאנו: בבשר

אולם, נראה שכל מה שנתבאר כאן נכון רק לדעת התוספות. שהרי לדעת תוספות אנחנו תמיד מסתכלים על החתיכה הנמצא בפני עצמה, ודנים עליו מצד מצבו, ולכן אנחנו מחלקים בין אם החפץ נמצא ב"מצב" שנודע שבמקום המסויים שבו הוא נמצא יש חשש איסור ידוע, או שהחשש הוא כללי ומופשט יותר ולא משליך על "מצב החפץ".

משא"כ לדעת הרשב"א, הרי בכל ספק אנחנו מסתכלים עליו מצד צדדי הספק בשכל שלנו. וא"כ, אם אנחנו אוסרים תערובת גם של אחד בריבוא, אז מאי נפ"מ אם זה הכל בתוך "מקום מסויים" או לא? הרי אם נודע שנפל בשר

שני ספרים חדשים!

המפרות מספרות

מקבץ סיפורים

להמחשה מעשית על תיקון המידות
על פי שיטת ארבעת היסודות

יסוד המים

כח הקנאה

(336 עמודים)

אלפך חכמה

כרך ב'

אות א' אבר-אברך

(824 עמודים)

